

ALEXANDRU ROMAN ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ (1866-1897)

Gelu Neamțu

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca

Datorită preocupărilor sale lingvistice și literare, Alexandru Roman a fost numit membru al Societății literare române de la București, viitoarea Academie, ca reprezentant al Maramureșului. Roman a făcut studii strălucite la Viena (la Sf. Barbara) și la Budapesta. În timpul revoluției (1849), întors acasă, ocupă un post de profesor la Beiuș unde introduce pentru prima dată limba română în școală. Mai târziu, la Oradea, Roman are cinstea de a fi primul profesor de limba română la liceul premonstratens și totodată conducătorul „Societății de lectură” din localitate. Activitatea sa e prodigioasă: pregătește un interesant manual de limba română pentru școlile populare, începe să colaboreze pe teme filologice și politice la ziarul „Bucovina”, „Gazeta Transilvaniei” și la „Naționalul” din București.

În 1862, după numeroase intervenții, va fi numit profesor la cea dintâi catedră de limba și literatura română de la Universitatea din Budapesta.

În 1861, pășește în viața politică, devenind adevăratul redactor al ziarului „Concordia”, proprietatea lui Sigismund Pop. Publică o traducere cu caracter filologic și fragmente după cartea lui Bruce Whyte, *Histoire des langues romanes et des leurs littératures depuis leur origine jusqu'au XIVe siècle* (Paris, 1841, trei volume), în „Familia”.

Relațiile sale în lumea intelectuală a vremii deveniseră extrem de întinse și meritele sale în viața culturală românească recunoscute și necontestate, așa încât vestea numirii lui ca membru al „Societății literare” a fost bine primită.

Astfel, Iosif Vulcan redactorul „Familiei”, scria despre Roman că datorită îndelungatelor sale „studii limbistice ocupă cu dreptul locu[1] între cei mai luminați filologi români”¹.

Că prestigiul lui Al. Roman era deosebit, se vede și de acolo că ministrul C. A. Rosetti a trimis câteva decrete de numire și invitațiile aferente, lui Al. Roman, cu rugămintea de a le împărți unor membri ai Societății literare ce reprezentau Ungaria, Banatul și Transilvania, primind totodată împuternicirea ca în cazul în care unul dintre aceștia ar fi refuzat să facă parte din Societate, să poată chema pe altul².

---

¹ „Familia”, II, nr. 11 din 15/27 aprilie 1866, p. 131.

² „Albina”, I, nr. 13 din 4/16 mai 1866.

Când i-au sosit decretele pentru Iosif Hodoș, Vincențiu Babeș și Andrei Mocioni, Roman a primit și o scrisoare particulară de la Al. Papiu Ilarian. Expeditorul se interesa dacă nu cumva e necesar ca guvernul din București să facă vreo intervenție la guvernul din Viena pentru a consimți la numirea în Societate a respectivelor persoane, cetățeni austrieci. Al. Roman s-a și interesat la forurile administrative dacă trebuie sau nu ca fiecare să ceară aprobare separată. Ca răspuns la demersul său, un înalt funcționar din Budapesta (Senneyi) l-a informat că nu este necesară intervenția pe cale diplomatică a guvernului din București, dar că fiecare membru trebuie să ceară personal învoirea guvernului austriac de a face parte dintr-o societate străină. Iar G. Barițiu îi comunică în acest sens, că el a și făcut pași pentru obținerea „concesiunii” de la guvern³.

Din motive cunoscute, Societatea literară română își inaugurează lucrările abia în vara anului următor, în 1867.

La sosirea în București, 31 iulie 1867, membrii din Transilvania, Banat și Ungaria sunt primiți sărbătorește. Cuvântarea fiecăruia era nu numai un program cultural, dar și unul politic.

Al. Roman, subliniind și el că limba românilor de pretutindeni este aceeași, arată că membrii Societății literare au datoria doar de a-i da „unitatea formei, de a o curăți și de a o spăla mai vârtos ca aurul, căci dânsa e sufletul națiunii, e canalul prin care se scurge cultura în trupul național, în popor”.

„Limba ne unește” – mai spunea Roman –, dar au trecut multe secole de când numai ea singură era unica legătură între noi; a sosit timpul ca să ne unească și cugetele și simțămintele.”⁴

Și se poate spune, pe drept cuvânt, că pe parcursul celor trei decenii de activitate academică, Roman a luptat cu tenacitate pentru idealul exprimat în 1867. Documentele o atestă elocvent.

De la bun început Al. Roman a luat parte activă atât la alcătuirea proiectului de statute, cât și la dezbaterile privind proiectul de ortografie.

A făcut parte din comisia pentru gramatică și din cea pentru dicționar.

De-a lungul anilor, contribuția sa la lucrările Academiei se distinge în mod deosebit prin referatele pe care le făcea cu multă competență în calitate de membru al diverselor comisii de premiere ale Academiei. Din punct de vedere lingvistic, Roman este adeptul lui Timotei Cipariu.

Atașamentul față de persoana și ideile lui T. Cipariu este exprimat chiar de la începutul lucrărilor Societății.

Roman îi scrie lui Cipariu să nu stea la îndoială de a pleca la București. Aceasta ar fi în detrimentul cauzei pentru care au fost chemați acolo. Căci după părerea sa și a „tuturor pricepătorilor, mai bine să rămână acasă toți ceilalți ai noștri

³ B.A.R., Ms. 1001 f. 26-29, Al. Roman către G. Barițiu. Pesta, 6 iulie 1866.

⁴ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficială și neoficială a inaugurării Societății literare române*, București, 1867, p. 43.

(afară de d. Barițiu)”, dar „să veniți p[rea] o[norat] d-voastră, ca unul carele sunteți mai la loc și la înălțimea misiunii”⁵.

Ca partizan al unui etimologism moderat, Roman declara încă din 1869 că limba trebuie revizuită nu după modelul limbii latine sau al altora, ci numai după „firea” limbii române înseși: „... și astfel în progresul, în cultura, în îmbogățirea limbii cu cuvinte de artă, de știință și altele, să observăm totdeauna geniul propriu al limbei noastre”⁶. Trebuie să spunem însă că are și intervenții eronate, care, acceptate, ar fi dus la complicarea limbii, la îmbâcsirea ei cu semne și terminații incomode; așa de pildă, propune introducerea accentului circumflex⁷. Cere și introducerea accentului „greu” [grav] ['] și a celui ascuțit, precum și folosirea apostrofului înaintea articolului feminin de la sfârșitul cuvintelor⁸. În ședința publică solemnă a Academiei din 11 martie 1859⁹ este apărătorul cel mai îndârjit a lui „u” mut (final).

De asemeni, se raliază la propunerea lui B. P. Hasdeu și cere ca z să se scrie d (deoarece „z” provine din latinescul „d”)¹⁰.

Firește că foarte multe din propunerile sale cad, mai ales că V. Alecsandri atrăsese atenția foarte serios că scopul Academiei este de a da o ortografie „înlesnitoare” și nu una complicată ca a limbii elene¹¹.

În 1881, Roman repetă principiul său din 1869, conform căruia ortografia limbii române trebuie să respecte etimologia *română*, nu cea *latină*¹², ceea ce, în ultimă analiză, ducea tot la deformări latiniste în felul în care el a gândit-o.

Se vede așadar că în lingvistică nu a fost în fruntea învățaților ce slujeau progresul limbii, ca T. Maiorescu de exemplu. Roman a rămas vrând-nevrând sclavul studiilor sale, altfel excelente, de limba latină.

El nu a dat nici lucrări de o deosebită valoare lingvistică sau literară, așa cum a constatat G. Bogdan-Duică, care îl știa bine pe Roman. Îi recunoaște însă meritele pe tărâmul luptelor politice în cadrul cărora, fără rezerve, îi atribuie calitatea de fruntaș și chiar de „*erou*”¹³.

În schimb, calitatea de bun cunoscător al limbii latine a făcut din el unul dintre cei mai competenți și apreciați referenți asupra traducerilor din clasicii latini.

Este referentul cărții lui Căciulescu, *Țăranul român*, al cărții lui T. Frâncu și G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni* (1888), și al traducerii lui G. Coșbuc, *Eneida*, pe care le-a susținut călduros pentru premiere.

⁵ Filiala Acad. Române, Cluj, Arhiva istorică, Fond. T. Cipariu, nr. 3411. Azi la Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj.

⁶ „Analele Societății Academice Române”, s. I, t. II, 1869, p. 257.

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Analele Academiei Române”, s. II, t. III, 1880-1881, p. 182.

⁹ *Ibidem*, s. II, t. XVII, 1895, p. 178-179.

¹⁰ *Ibidem*, t. XVII, 1895, p. 135.

¹¹ *Ibidem*, s. II, t. III, 1880-1881, p. 182.

¹² *Ibidem*, p. 143.

¹³ „Cele trei Crișuri”, Oradea, VIII, ianuarie 1927, nr. 1, p. 2-3.

În gazetele pe care le-a condus („Concordia” și „Federațiunea”) a publicat, după propriile notițe, rapoarte detaliate despre desfășurarea sesiunilor Academiei.

Tot el este cel care l-a propus în 1871 ca membru onorific pe mitropolitul A. Șaguna (susținut de Al. P. Ilarian), iar ca membru corespondent pe Pavel Vasici (susținând propunerea lui G. Barițiu) și membrii corespondenți pe Gavril Pop, canonic în Lugoj, și I. M. Moldovan, profesor la Blaj¹⁴ (pe cel din urmă tot el îl propune în 1894 ca membru titular)¹⁵.

Apără în Academie reprezentarea românilor din Transilvania și Ungaria, cerând ca atunci când rămâne un loc vacant al vreunui membru din perimetrul intracarpatic să se aleagă un altul, tot din acele părți¹⁶.

Într-un fel, se poate spune că Roman a fost și omul ce a reprezentat o punte de legătură între Academia Română și Academia Maghiară.

În această ordine de idei, menționăm că el cere să se trimită Academiei de Științe din Budapesta publicațiile Academiei Române. Intervine în acest sens, deoarece, deși problema fusese perfectată, la Budapesta nu se primise încă nimic¹⁷.

În 1879, când Roman este chemat la sesiunea Academiei, Gh. Sion îi scrie că este important să vină deoarece se vor modifica statutele¹⁸. Ajuns la București, Al. Roman, pentru o mai bună documentare, cere de la N. Densușianu, care se afla la Pesta, să-i trimită de acolo Analele Academiei Maghiare din ultimul an, în care să se cuprindă statutele și regulamentele ei. Cele ale Academiei din Viena se găseau deja la București¹⁹.

Al. Roman achiziționează documente sau aduce facsimile din Ungaria, pentru Academia Română.

Astfel, sesizat de un funcționar al bibliotecii muzeului din Budapesta, el intră în legătură cu familia comitelui Mailáth care dispunea de prețioase documente privitoare la Nicolae Petrașcu Voievod, fiul lui Mihai Viteazul și al văduvei Petrașcu (Ana Radulea – actele cuprind faptele dintre 1622-1635)²⁰.

În ianuarie 1882, la rugămintea lui P. S. Aurelian execută pentru Academia Română facsimile după un evangheliar slavon din timpul lui Ștefan cel Mare, aflat în colecția Széchény a Muzeului Național din Pesta²¹.

Dar din toate activitățile sale de sub egida Academiei, cea mai valoroasă, cea mai temeinică, mai intensă și mai entuziastă rămâne totuși aceea închinată unității naționale. De altfel, încă de la inaugurarea Societății, Roman făcea urarea: „Fie ca din unitatea limbei literare, pe calea cea pașnică a științelor să rezulte unitatea noastră națională.”²²

¹⁴ „Analele Societății Academice Române”, s. I, tom. IV, 1871, p. 109.

¹⁵ B.A.R., Arhiva *Al. Roman*, I, ms. 30-31.

¹⁶ „Analele Academiei Române”, s. III, t. III, 1880-1881, p. 228-242.

¹⁷ „Analele Academiei Române”, s. II, t. III, 1880-1881, p. 228.

¹⁸ B.A.R., Ms. 1001, f. 66-66 v. Budapesta, 22 aprilie 1897.

¹⁹ *Ibidem*, Fond. N. Densușianu, nr. 72.237, București, 5 iunie 1879.

²⁰ „Analele Academiei Române”, s. II, t. VIII, 1885-1886, p. 144, 184.

²¹ B.A.R. Arhiva *Al. Roman*, IV, Acte nr. 156, București, ianuarie 29, 1882.

²² V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea...*, p. 48.

Menționăm astfel că în calitatea sa de academician, Roman ține în 13 septembrie 1867, un discurs cu ocazia aniversării luptelor din Dealul Spirii din 1848, în care, în mod deschis, îndeamnă la întărirea militară a României, declarând că inimile celor de peste Carpați „... palpiteză cu neastâmpăr mistuite de un dor ... Nu mă veți întreba, carele e dorul ce le consumă; căci d-voastră frații noștri trebuie să o știți, pentru că o simțiți...”²³

La întoarcere, în Brașov, cu ocazia unui discurs al cărui conținut nu a fost dat amănunțit publicității nici de către „Gazeta Transilvaniei” nici de către ziarul „Românul”, Al. Roman spunea în rezumat: „baza românismului s-a pus prin așezarea literelor alfabetice, care vor fi de azi înainte simbolul credinței tuturor.”²⁴ Și „Gazeta” nota mai departe: „... fiecare cuvânt [al lui Al. Roman – n.ns. G.N.] cădea ca o rouă asupra inimilor noastre...”, vocea sa făcu a „răsuna pentru prima oară cuvinte, care pot otărî destinele unei țieri.”²⁵

Tot atunci, Al. Roman se numără printre oamenii de încredere prin care se transferă, în secret, o parte a ajutorului pecuniar oferit de statul român, ajutor ce ajungea la școlile sau asociațiile culturale românești din Transilvania și Ungaria²⁶.

De asemeni, în septembrie 1869, Al. Roman obține de la M. Kogălniceanu 30 de exemplare din toate cărțile școlare și din toate legile tipărite în țară, pentru a le împărți în Transilvania. Cărțile școlare și legile aveau drept scop de a se începe „încă de acum îndată a ne unifica terminologia scolastică, apoi cea administrativă și judecătorească”, propunere pe care Roman i-a adus-o la cunoștință lui M. Kogălniceanu²⁷. Aceasta însemna în mod manifest o acțiune ce viza pregătirea concretă a unirii și, firește, în cadrul acesteia, uniformizarea terminologiei în cele trei compartimente ale vieții sociale.

Pentru năzuințele de unire ale academicianului Roman și ale celorlalți membri din Transilvania și Ungaria ai Academiei Române, avem mărturia lui Kogălniceanu însuși care, în parlamentul României la 1886, declara public ceea ce îi mărturisiseră Vincențiu Babeș, Alexandru Roman și Iosif Hodoș:

„Iată singura cerere ce vă facem: întăriți-vă în unire și în cultură, dezvoltăți-vă puterile și, când drapelul României va fi acoperit de glorie, va restatornici România în vechea ei mărire și putere, o! atunci ne vom mândri și noi de acel drapel, care este drapelul românesc și prin urmare și al nostru.”²⁸

²³ „Românul”, XI, 17 septembrie 1867, p. 787-788.

²⁴ *Ibidem*, din 27 septembrie 1867, p. 820.

²⁵ „Gazeta Transilvaniei”, XXX, nr. 75 din 6 octombrie/24 septembrie 1867, p. 298.

²⁶ A. Bunea, *Parlamentul României în sprijinul învățământului românilor din Transilvania (1892-1899)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, Cluj, 1970, f. 2, p. 88. Vezi și anexele I-II-III.

²⁷ Arhiva Istorică, Acad. Rom., Filiala Cluj, fond I. M. Moldovan, corespondență, dosar R, scrisoarea lui Al. Roman către I. M. Moldovan, București, 29 septembrie 1869. Azi la Arhivele Naționale D.J.C.

²⁸ M. Kogălniceanu, *Interpelațiunea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpați*, București, 1886, p. 32.

Pentru nobila aspirație a unității naționale Al. Roman a luptat la fel de entuziast ca membru al Academiei Române, ca om politic, publicist și profesor.

Cum el însuși spunea într-o ședință a Academiei, a fost „cel dintâi dintre români cari avu, sub era dualistă onoarea să intre în pușcăriile de la Vaț, pentru crima de a fi susținut și apărat revendicările neamului său”²⁹.

Academia l-a cinstit în timpul vieții, cu ocazia aniversării a 30 de ani de activitate didactică universitară, trimițându-i o telegramă în care I. Negruzzi și D. Sturza spuneau: „... să nutriți și să întrețineți [...] totdeauna vie între elevii d-voastră români conștiința națională.”

La împlinirea a o sută de ani de la nașterea sa, în 1926, Academia i-a arătat distincția printr-o prețuire, prin reprezentantul ei, Al. Lapedatu, care a rostit un emoționant discurs, luând parte la solemnitatea de la Așeu și la așezarea unei plăci comemorative pe casa în care s-a născut dascălul și militantul politic, academicianul Alexandru Roman³⁰.

ANEXE*

I

București 2/14 aprilie 1894

Reverendisime domnule vicar!
Preastimate frate!

Am primit conspectul chiar în ziua plecării (la Pesta) mele, și mulțămesc. Astă dată-ți împărtășesc că mă aflu aici de luni seara și că stau în hotelul Metropole, Calea Victoriei.

În vederea alegerii unui nou membru la Academie în locul repausatului G. Barițiu, dintre învățații noștri din Transilvania, după informațiile ce am luat, colegii noștri din România sunt plecați a alege pe unul de la noi, căci n-rul nostru s-a împușinat tare și curentul de mai nainte a) a nu se lua strict în considerațiune provinciile, b) a nu se alege, cât se poate *preuți*, astăzi nu mai este, ba au observat după întrebările făcute că alegerea d-tale este aproape asigurată și după ce eu, din întâmplare, împachetam cu grabă mare, între mai multe hârtii, ce le aduceam mai nainte *totdeauna* cu mine astă dată am uitat mai multe și chiar și curriculum vitae precum și notițele ce mi le-ați fost dat, vă rog ca să aveți bunătatea a mi le scrie încă odată și a mi le trimite, cât se poate mai curând, pentru că cu finea săptămânii viitoare mai nainte de a se face alegerea Președintelui și a vice-președinților, se va face alegerea noului membru și la acest act am trebuința de acele notițe biografice și de activitate a dv., mulți dintre membrii cei mai cu influență la alegere vă cunosc și mi-a spus că sunt gata a vă da votul lor.

²⁹ Ilie Dinurseni, *Al. Roman, 1826-1897. Material pentru biografia și activitatea lui*, Sibiu, 1897, p. 19.

³⁰ „Analele Academiei Române”, *Dezbateri*, t. XLVII, 1926-1927, p. 71-74.

* Anexele I și II conțin scrisorile lui Al. Roman către I. Micu Moldovan. Anexa III este un fragment din raportul lui Al. Roman către guvernul României, în vederea fixării sumei ajutorului care urma a fi acordat în secret școlilor din Transilvania

Au fost vorba și despre eventuala numire a dv. de metropolit, în care caz firește că abia ați putea lua parte la sess. gener., dar și această dificultate este supărată ptu că repausatul Cipariu încă au lipsit începând de la a II-a sess. până în anul morții sale.

Colegii noștri au observat că pe lângă erudițiune vă bucurați la noi și de popularitate ales fiind în candidațiunea ternaria de metropolit și apoi președinte la Asociațiunea Trans. ceea ce valorează mult în ochii lor, precum negreșit trebuia să și valoreze.

Deci astă dată nu vom întâmpina dificultățile de altă dată cari și atunci erau numai formale.

Regele m-au onorat astăzi în ședință publică cu o conversațiune mai lungă întrebându-mă despre situațiunea de la noi, se mira de încăpățânarea turcilor noștri și de prea marea bunătate și blândețe a împăratului-rege Fr. I.

I-am spus că în blândețea sa nu li-va zice nici după scenele comtiane, un „teremtette!”, regele mi-a zis să-i esplic ce înseamnă? i-am spus „quos ego” – și „non plus ultra” râdea și el, precum și despre acea caracteristică apostrofare a unui magnat care după înmormântarea lui Cosuth mersese la dânsul „sie Kommen von Narrenthurm!”, mă întrebă de unde o știu, i-am numit pre Falk, pre care zicea că-l cunoaște.

Sesiunea noastră se va încheia marți – mercuri după Dumineca Florilor.

Primește salutările mele cele mai cordiale.

Al. Romanu
Hotel Metropole*

II

Pesta, 1 mai 1894 st.n.

Stimate domnule coleg!

Primește fericirile mele de aici, căci din București le-ai primit colectiv. Despre amănuntele alegerii află următoarele:

La început unii voiau ca locul repausatului B. să rămână un an vacant, din respect către defunctul, cum ziceau ei, argumentând că și după moartea lui Alexandri și a lui Cogălniceanu, se făcuse tot așa, însă alții, și anume majoritatea zicea că nu trebuie să supărăm pe ardeleni cu amânarea chiar acum, când ei sunt în mare fierbere, deci se decise a se face alegerea în această sesiune și totodată că un ardelen trebuie să se aleagă, numai singur V. A. Urechia aminti numele lui Esarcu, dar nimene nu reflectă. Vreo doi trei amintiră și pre episc. Popea și era vorba că-l vor propune alătura de d-ta, dar în Sect. istorică – carea avea să facă propunerea – când ai fost propus d-ta, neci unul nu au rădicat graiul, așa secțiunea veni la plan cu propunerea unanimă. Într-acestea eu promisem scrisoarea d-tale, dar nu am comunicat-o, decât în momentul când era să se despoaie scrutinul, o arătai d-lui Sturdia susținătorul d-tale cel mai puternic în secțiune, - el o ceti și răsse, apoi vorbirăm de modestia d-tale și de considerațiuni ptu numirea de metropolit. Dar ei chiar asta voiau să arate cât ești de popular, ales fiind în [Academie?] și ca președinte asociațiunii transilv. Se publică rezultatul votului primit cu aclamațiuni și aplauze: 22 bile albe ptu și numai 2 negre contra. Se dă cu socoteala că una au dat-o Hașdeu, inimic al popilor și ardelenilor, alta a lui Marian, care spunea că P. trebuia ales, dar i s-a spus mai dinainte că dintre membrii onorari nu se alege, așa era vorba odată de Pușcariu bătrânul, dar vorba rămase, acu-s câțiva ani. Scurt, s-a plinit ceea ce eu dorisem de mult. Mai nainte cu câțiva ani colegii noștri de dincolo erau cam greoi față de noi, astăzi însă sunt foarte prevenitori. Să ne bucurăm pentru schimbarea în bine.

Mai nainte cu 24 de ani numai trei oameni ne înțelegeau; Roseti, Brăteanu și Cogălniceanu, astăzi ne înțeleg toți și înțeleg că ei fără de noi nu au viitor. Să mulțămim lui D-dieu.

---

* *Arh. Ist.*, Fond. Blaj, Arh. I. M. Moldovanu, nr. 6400. Azi la Arh. Naț. D.J.C. Al. Roman către I. Micu Moldovan.

Am vorbit cu Tache despre școluțele noastre cele lipsite, se interesa mult; m-a rogat ca primind eu listele din toate dieceșele să i le trimit deodată cu un raport din partea mea, mi-a promis că va face tot ce trebuie. Mi-a spus de suma ce s-a dat Sibiului, îndoind mai mare ca Blajul și că ambele sume sunt intacte și că acele le va spori mereu, ca pericolul să se înlăture. Amintit-am și de liceu, mi-a promis și în astă privință. În iunie, voi trimite raportul și dacă voi putea-l voi prezenta în perso[an]ă.

Abia ajuns aici nu am avut încă întâlnire decât cu cei doi juzi ai noștri de la Curiă, cari însă nu știu nemica de intențiunile guvernului față cu noi și în special cu numirea mitropolitului. Voi vedea ce transpiră. Deocamdată patrioții sunt tare cătrăniți, se tem de *reacțiune*, așa zic ei – dar amenință în sus și în jos, ca nește căpiați. Demisiunea de la acad. a celui mai mare „magyar királyfi” i-au scos din minți, dar se tem și frica e bună de omul sanetos. Nu știu ce va face drăguțul de împăratușiu-regele, eu țin că dacă viclenii de patrioți-i vor face o primire strălucită – precum se vorbește – apoi se împacă eară, și R-nii noștri-l omoară cu fidelitatea!, ce nu o meritează de la noi. Ar fi timpul ca să încete și ai noștri cu iperlialitatea cea umilitoare, să se sufule și față de el, precum s-au sufuleat față de turcii noștri, căci altminteru nu ne bagă în samă.

Cu stimă și iubire colegială
Al d-tale ca un frate
Ales. Romanul*

III

Fragment

Românii de ambe confesiunile religioase (gr. catolici și gr. orientali) locuitori în Trans. Și părți răsărit. ale Ung. (anume: în județele: Maramureș, Satmariu, Biharia, Arad, Carașiu-Severin, Timișiu, Torontal, Ugocia și Haidu-Sabolciu, apoi Bichișiu și Cianad) au peste 4000 de șco[a]le populare, 4 licee (Năsăud, Blasiu, Brașieu, Beiușiu), 1 gimnaziu cu 4 clase în Baia de Crișiu, 1 șco[a]lă comercială în Brașieu, 7 școale preparandiale (pentru învețiatorii comunali), 5 seminarie teologice, pentru că teologii din eparchia Oradiei-Mari se cresc în instituturile romano-catolice la Oradea Mare, Pesta, Roma și în seminariul gr. cat. din Blasiu și cel rutenesc din Ungvar, iar teologii Lugosiului se cresc la Blasiu, Pesta, Roma.

Profesorii liceali sunt dotați cam sărăcește de la 800-1000 fl. pe an, iar cei gimnaziali cu 600 fl. anuali.

Profesorii de la Seminariele teologice se plătesc din fondurile eparchiale tot cam sărăcește, dar având totodată și funcțiuni besericești, ca protopopi, au și venituri accesorie.

Învățătorii sătești după noua lege de instrucțiune trebuie să aibă venit în bani gata și naturalie în suma minimă de 300 fl.

Această sumă o plătesc comunele confesionale, dar fiindcă cele mai multe comune românești sunt la munte și prin urmare dese și mărunte, multe nu pot să dea suma legală, ajutorul ce se cere pentru acoperirea lipsei în toate 7 eparchiile românești de ambe confesiunile – după însemnările oficiale făcute în vara aceasta (1894) și arătate guvernului țierei, în to[a]mna aceasta, se urcă la 300 de mii lei, înse după învoiala făcută între consistoriile metropolitane de la Blasiu și Sibiu, ca unde o confesiune prevalează în acea comună cei de altă confesiune în număr mai mic să contribuiască în proporțiune la spesele școlare, pentru că abia pot susține o singură școală, necum două, lipsea se reduce la 200 mii de lei – suma aproximativă.

Cât pentru modul ajutorării, deoarece episcopii nu cotează a primi, de groaza guvernului ung.[uresc] de la alt guvern, ar trebui să se găsească un espedient oarecare, d.e. ca ajutorul ce s-ar da

---

* *Arh. Ist. Fond. Blaj*, Arh. I. M. Moldovan, nr. 6401. Azi la Arh. Naț. D.J.C. Al. Roman către I. Micu Moldovan.

din partea guvernului României, să se mediulocească în forma de dar prin oameni cunoscuți cu dare de mână, așa episcopii ar putea primi ca milă aceasta ajutoarie, cari înse fiind anuale, ar întâmpina iar altă greutate, adevă dându-se ajutoariile, tot de aceiași oameni, ar deștepta bănuiele în al doilea și al treilea an. Dacă ar primi episcopii de-a dreptul ajutoariile, ar trebui să arete guvernului de unde le au? pentru că fondurile eparhiale sunt cunoscute guvernului, din aretările consistorielor, ce trebu[i]e să le înainteze din an în an despre administrațiunea fondurilor eparhiale – stând ele sub controlul guvernului deci acestora numai decât ar semți că ajutoariile sunt străine și ar opri de a le primi, pedepsind pre archiereii cari ar primi fără știrea guvernului.

Eparhiele sunt 7 și anume 3 greco-orientale la Sibiu Mitropolie, la Arad și Caransebeșiu și 4 eparhii greco-catolice: la Blasiu, Oradea-Mare, Ghierla, Logosiu. Cele mai lipsite dintre aceste 7 sunt: a Blasiului, a Sibiului, a Ghierlei, a Caransebeșului și a Logosiuului (aceasta din urmă însă fiind eparhie mai mică nu se cere ajutoriu mai mare de 20 mii lei pre an).*

---

* B.A.R. Fond *Alexandru Roman*, nr. 110.744.

